

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

КОСМИЧКА ЕНЕРГИЈА

На пештанском факултету стиже нам гост из Београда, добијам задатак да га пратим.

– Одведи га у Сентандреју и покажи му српске куриозитете, али буди опрезан, јер колега долази са женом; вероватно својом – упозорава ме шеф катедре, као да предосећа несрећу.

Улице мале, црква до цркве, музеј и архив, бркати Вук Караџић на бисти крај потока, те родна кућа оца српског реализма.

– Овде је рођен Јаков Игњатовић – прсим се као да сам ја био бабица. – Написао је и један трик-роман. Ја тако називам...

Нисам завршио, пошто у међувремену стижемо у малу улицу где желим да покажем кип оца српског реализма у живописном амбијенту испод жалосне врбе.

– Ево наш славни писац – показујем гостима, а они гледају, и не виде... никог!

Испоставља се да је отац српског реализма одшетао у сокачић иза своје родне куће, па сада стоји тамо гологлав, будала, барем да је пресадио жалосну врбу или набио шешир на бронзану главурду да не добије сунчаницу.

Нажалост, нисам знао да су градске власти замолиле Јашу да се помери у оближње сокаче, њему је ионако свеједно где дрежди.

После паузе за кафу, водим госте на Стару воду да им покажем извор где је патријарх Чарнојевић у јесен 1690. године зауставио Велику сеобу и рекао: „Ево, народе, лепо месташце, ту ћемо одсад сејати кости. Али и мисли. Тако бар мислим.”

– Човече, бадава сам те молио да пазиш с куриозитетима – јадикује ми шеф катедре. – Гошћа каже да си могао прескочити барем порнографске детаље.

Невероватно! Баба није чула за структурализам. Нема појма шта је цело дело и дело као целина. (А то је основа естетике.)

Моја песма „Стара вода” говори о томе како је овде испод штапа патријарха Чарнојевића зажуборила вода, те настаде сецкај, пецкај, све на ражањ, младо јагње, стари ован, све ђутуре из чутуре, сви у коло наоколо, тралала.

Штавише: туц-туц-туц.

Добро, ово би гошћа ваљда чак и прогутала.

Фрка је настала после тога.

Наглom променом аспекта, ја као лирски субјект улазим у своју песму. У првом лицу једнине кажем да је предак лирског субјекта одвукао у жбун прабабу лирског субјекта.

Па шта? Речено је да ће бити туц-туц-туц.

Уосталом, цела ствар стоји у историјској перспективи и све је прекривено велом поезије. Чак и туц-туц-туц.

Јер кроз вео поезије видимо како се предак лирског субјекта сав накомстрешило када га је прабаба лирског субјекта зграбила и распуцаним длановима као печена глина по леђима грчевито миловала.

У реду, ваљда би прошло и то без потреса.

Али после тога следи исповест о томе да су дојке прабабе лирског субјекта набубреле као околна брда, а тамо где сваком роса пада, и њој је никла густа трава.

Ето, толико. Зато је требало дићи галаму? Не постоји финији начин за реалистичко одражавање стварности.

Завршетак је сасвим пристојан. Класична баладична магловитост и драмска катарза.

Преци лирског субјекта дуго остају у жбуну. (Алегорија.) Звери скрушено сакривају главу у крзно. (Метафора, персонификација.)

Само птице полећу да донесу у кљуну блато и сламу за гнездо љубавницима и лирском субјекту. (Историјска еротика и родољубива фантастика.)

*

– Хало, ви сте ви?

– Јесте, ја сам ја, чини ми се.

– Овде полиција!

Ајој! Није требало форсирати шумски секс! Полиција нема слуха за историјску еротичку и родољубиву фантастику.

– Послаћемо вам један досије. Важи?

– Ако је важно...

Сутрадан на факултету нестрпљиво отварам досије. Видим печат сентандрејске поште, нема сумње: награбусио сам због рецитовања на Старој води.

Смирујем се тек полако, видевши да у другом грму лежи зец.

Из приложеног писма сазнајем да је током пресељавања старе сентандрејске полицијске станице на ново место пронађена свеска с вињетом „Друштво Јавор 1923” с пратећим полицијским записницима. Пре архивирања тог застарелог материјала, полиција тражи помоћ славистичке катедре за превод српског текста.

Знатичељно отварам свеску. Зашто је полиција запленила сентандрејске српске списе баш из 1923. године?

Перовођа сентандрејског друштва „Јавор” пише да је у јануару 1923. године Сентандреју посетио писац Милош Црњански, који је боравио у Мађарској као специјални извештач београдске *Полиџике* и писао за њу серију чланака. (Читао сам те чланке: „У Хортијевој Мађарској”, *Полиџика*, Београд, од 23. јануара до 1. фебруара 1923. Уп. *Дела Милоша Црњанског IX. Пуџијиси II*. Београд 1995, 9–42.)

Све ми је јасно. У напетој атмосфери после Првог светског рата и одређивања нових државних граница, репортерско крстарење српског писца по Мађарској нико није могао сматрати безазленим новинарским интересовањем. Агенти су пратили сваки његов корак, па је полицију занимао и запис о боравку Милоша Црњанског у Сентандреји.

Перовођа сентандрејског друштва „Јавор” описује вечеру у част Милоша Црњанског у Хужвиковом ресторану, где певачко друштво пева локалну химну „Ми же Сентандрејци славни целог света, / Да живимо с полу на многаја љета”, потом келнер износи печене кобасице и свињокољску сарму (сада је сезона, вели перовођа).

После вечере, Црњански прича домаћинима да сутрадан путује у Ирму у посету гробници руске кнегиње, јер намерава да напише књигу у којој ће се Русија појавити као сан. Или звезда. То још, он, није одлучио.

Планира да прође кроз село Калаз. То му је саветовао, главом и брадом, Никола Тесла.

Сентандрејци мисле да се Црњански шали. Или се напио. Откуд Никола Тесла? Сентандрејци знају да Тесла живи у Америци. (Они кажу: у Америци.)

Црњански вели да је разговарао с Теслом преко телефона. Из Помаза, а преко океана! Синоћ је гостовао код Теслиних рођака у Помазу, овде крај Сентандреје. Теслини рођаци располажу телефонским апаратом, добили су га преко везе, пошто је Тесла радио у

Будимпешти као инжењер у телефонској фирми *American Telephone Company*.

Црњански глумачки дочарава телефонски разговор и бравурозно пародира самога Теслу.

– Аха! Охо! Ви сте, дакле, писац? Чујем да желите да посетите гробницу руске кнегиње у Ирми. Дивно! Идите Ирманским путем кроз Калаз. Када сам ја своједобно пролазио туда, имао сам привиђење код каменолома. Бескрајни плави круг, у њему муња. Тада сам открио космичку енергију. Али сада вам не могу казати више, јер ако се распричам, моји рођаци остаће без гаћа када плате телефонски рачун. Мада имају шта да удробе у млеко. Дакако не гаће. Но, ајде, збогом, до чувења.

*

Толико сазнајем из свеске сентандрејског друштва „Јавор”. Наставак налазим у полицијском записнику о томе да је Црњански преноћио у гостинској соби код „Хужвика”, а сутрадан приградским возом отишао до Калаза и свратио у Грешлину крчму. (Крчма је радила на месту данашње самопослуге на главном тргу; тако сам чуо од деде.)

Ту је Црњански најмио кочијаша, и тако откачио детектива који га је пратио од Сентандреје, а сада није могао да неприметно трчи за коњском запрегом. Зато је кочијаш сутрадан позван у сентандрејску полицијску станицу на саслушање.

Записник о саслушању

Кочијаш: Био је чудан светац, богами. Кад смо стигли до скретања за каменолом, хтео је да станемо.

Иследник: Зашто?

Кочијаш: Питате зашто? То сам га питао и ја. Мислите да је одговорио? Врага. Избечио је очи и буљи у небо. А мени се иде, па и коњи ржу, јер виде вештицу.

Иследник: Будите озбиљни!

Кочијаш: Кунем се! На шумској стази долази калашка вештица. Носи грање на леђима и пуши лулу. А тај дим, молићу лепо...

Иследник: Удаљимо се од вештице! Шта сте радили после тога?

Кочијаш: После тога? Ништа. Вештица је пушила лулу, па ме ошамутио мирис дима...

Иследник: Пренебрегнимо проблем никотина.

Кочијаш: Није никотин. Пушим као Турчин, пакло цигарета на дан, али од њих никад нисам имао...

Иследник: Шта? Шта нисте имали?

Кочијаш: Не знам ни ја. Сан, шта ли...

Иследник: Сан? Немојте брбљати. Пређите на суштину!

Кочијаш: Верујте ми, то је суштина! Коњи се ритају, те сиђем да наместим узде, али у том тренутку севне муња, а ја чујем глас као да неко пева крај мене, премда нисам видео никог. У глави ми се окретао рингишпил.

Иследник: Рингишпил у глави? Говорите нормално!

Кочијаш: Не удем да кажем нормалније. Када је вештица шмугнула у шуму, из дима њене луле отеловила се женска прилика, но када сам испружио руку да је ухватим, нисам зграбио ништа.

Иследник: Ваљда сте халуцинирали?

Кочијаш: Може бити, ако се то тако зове... Кренуо сам да се попнем на кола, али... Молим вас, немојте опет урлати...

Иследник: Ја никада не урлам!!! Наставите најзад, сунце вам љубим!

Кочијаш: Хтео сам да се вратим на кола, али... кола су нестала. Ишчезла су, заједно с мојим путником.

Иследник: Мајмуне! Утекла вам муштерија? И украла кола, заједно са коњима, ха?

Кочијаш: И ја сам мислио да је мој гост лопов. Али не знам где сам ја то мислио.

Иследник: Шта сте тиме хтели рећи?

Иследник: Хтео сам рећи да, вративши се пешке у село, нашао сам запрегу и коње у авлији Грешлине крчме. Као да се нису померили с места.

(Мени је лакнуло. Ипак би била брука ако би се испоставило да је Црњански украо коњску запрегу заједно са коњима.)

Иследник: А ваш путник?

Кочијаш: Њему ни трага ни гласа. Немам појма. Питајте калашку вештицу.

Иследник: У реду, питаћемо вештицу... Записник, стој! Вештицу немојте записати, магарче!

*

О саслушању калашке вештице нема записа. Претпостављам да иследник није хтео да брука полицију.

Уместо приче о вештици, у полицијском досијеу налазим две цедуље о размени телеграма између сентандрејске полицијске станице и жандармерије у Ирми, из чега видим да дотичног дана нико није посетио гробницу руске кнегиње.